

Araştırma Makalesi

Pes Sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi Metinlerindeki Anlamları Üzerine

On the Meanings of the Word Pes in Old Anatolian Turkish Texts

Burhan BARAN¹

¹Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, burhanbaran516@gmail.com

Öz: Sözcüklerin bağlama göre kazandıkları farklı anlamlar, onları çok anlamlı hâle getirmektedir. Çok anlamlılık, sözcüklerin anlam alanı bakımından zenginliğini gösteren önemli bir ölçüttür. Türk dili çok anlamlılık açısından dikkate şayan bir özellik taşımaktadır. Eski Türkçeden beri bu anlam olayı mevcuttur. Bazı sözcüklerin anlamları, Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine anlam genişlemesi yoluyla artarak gelmiştir. Sıklık da çok anlamlılığı etkileyen bir unsurdur. Genellikle sözcüklerin sıklığı arttıkça anlam sayıları da artmaktadır. Bu anlamlar, sözcüğün birleşik sözcük, atasözü ve deyimlerde kullanılmasıyla daha da artmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde de bazı sözcükler çok farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu sözcüklerden biri "pes" sözcüğüdür. Pes sözcüğü, bu dönemde hem sık kullanılması hem çok anlamlı olması nedeniyle dikkati çekmektedir. Sözcük, Tarama Sözlüğü'nde birkaç anlama yer almaktadır. Döneme ait yazma eser çalışmalarının sözlük veya dizin kısımlarında da pes sözcüğü, Tarama Sözlüğü'ne paralel anlamlarla geçmektedir. Ancak Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bazı metinler taranmak suretiyle sözcüğe verilen bu anlamların yetersiz olduğu, sözcüğün daha başka anlamlara da sahip olduğu tespit edilmiştir. İşte bu makalede pes sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki anlamları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Pes, Eski Anadolu Türkçesi, çok anlamlılık.

Atıf: Baran, B. (2024). "Pes Sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi Metinlerindeki Anlamları Üzerine". *Edebî Eleştiri Dergisi*, 8(2): 460-467.

DOI: 10.31465/eeder.1525163

Geliş/Received: 30.07.2024

Kabul/Accepted: 06.10.2024

Yayımlı/Published: 22.10.2024

Abstract: The different meanings that words acquire depending on the context make them polysemous. Polysemy is an important criterion that demonstrates the wealth of words in terms of meaning. Turkish language bears a remarkable feature in terms of polysemy. This semantic phenomenon has existed since Old Turkish. The meanings of certain words have passed from Old Turkish to Turkey Turkish through semantic expansion. Frequency is also a factor affecting polysemy. Generally, as the frequency of words increases, the number of meanings also increases. These meanings increase even more when the word is used in compound words, proverbs, and idioms. In the Old Anatolian Turkish period, some words were used to convey a variety of meanings. One of these words is "pes". The word "pes" draws attention due to its frequent use and multiple meanings in this period. The word is included in the Tarama Dictionary with several meanings. In the glossary or index sections of the manuscripts of the period, the word pes also appears with meanings parallel to the Tarama Dictionary. However, by reviewing some texts belonging to the Old Anatolian Turkish period, it has been determined that these meanings assigned to the word are insufficient and that the word possesses other meanings as well. The present article focuses on the meanings of the word pes in Old Anatolian Turkish texts.

Keywords: Pes, Old Anatolian Turkish, polysemy.

Giriş

Türk dili çok anlamlılık açısından dikkate şayan bir özellik taşımaktadır. Genellikle sözcüğün sıklığı arttıkça anlam sayısı da artmaktadır. Kıran, bu anlam olayını sıklıkla yakından ilgili olarak kabul eder. Araştırmacı sıklığı en fazla olan sözcüklerin, en yoğun düzeyde çok anlamlılığa sahip olduğunu belirtir (2010: 250-251). Çok anlamlılık, Eski Türkçe döneminden beri rastlanılan bir anlam olayıdır. Aksan, çok anlamlılıkta sözcüklerin temel anlamını kaybetmeden yan anlamlar elde ettiğini ifade ederek Orhon Yazıtları'ndaki kimi sözcükleri bunun tanığı olarak gösterir (1998: 71). Runik harfli Türkçe metinlerde çok anlamlılığın incelendiği bir yüksek lisans tezindeki verilere göre bar-15 (Saral, 2021: 295-304), al- 6, (Saral, 2021: 288-291); alp 6 (Saral, 2021: 95-99), edgü 6 (Saral, 2021: 145), er 4 (Saral, 2021: 148-152) anlama tespit edilmiştir. Bu veriler, çok anlamlılığın Eski Türkçede de mevcut bir anlam olayı olduğunu göstermektedir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te fiillerden çıkmak 54, gelmek 36, okumak 12; isimlerden yol 13, el 6, oda 5 anlama yer almaktadır. Ayrıca bu sözcüklerin geçtiği birleşik sözcükler, atasözleri ve deyimler de mevcuttur. (2024: e-kaynak) Bunlar Türkiye Türkçesinin çok anlamlılığı için örnek teşkil etmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde de çok anlamlı olarak kullanılan bazı sözcükler vardır. Bu sözcüklerden biri "pes" sözcüğüdür. Pes, bu dönemde oldukça sık kullanılan, metin içinde farklı anlamlar kazanan bir sözcük olarak dikkati çekmektedir. Farsça kökenli olan sözcük, Farsça-Türkçe Sözlük'te "1. arka 2. sonra 3. geri 4. o zaman 5. peki, öyleyse 6. o hâlde, şu hâlde, bu durumda 7. bu yüzden." (Kanar, 2010: 397) anlamlarıyla geçmektedir. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'te "1. ard, arka, geri, 2. öyle ise, imdi, 3. sonuç olarak." (Devellioğlu, 2006: 862) anlamlarıyla yer almaktadır. Tarama Sözlüğü'nde ise sözcüğe "1. şimdi, öyleyse, öyleyken, öyle olunca, bunun üzerine 2. sonra, nihayet 3. hasılı 4. vaktaki 5. İşte." anlamları verilmiştir. Tarama Sözlüğü'nde verilen anlamlardan ilki 28, ikincisi 9, üçüncüsü 2, dördüncüsü 1, beşincisi ise 3 tanıkla desteklenmiştir (1996: 3189-3193).

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bazı metinler taranmış, "pes" sözcüğünün bu metinlerdeki anlamları tespit edilmiştir. Bu anlamlar için pek çok örnek bulunmakla beraber makaledeki örnek sayısı sınırlıdır. Sık kullanılan anlamlar için makaleye daha çok örnek alınmıştır. Tespit edilen anlamlar, makaledeki örnek sayısına göre çoktan aza doğru bir sıra izlenmek suretiyle tasnif edilmiştir. Sözcüğün geçtiği cümleler verilerek alındığı metin belirtilmiştir. Ardından cümlenin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Pes Sözcüğünün Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Kazandığı Anlamlar

1. O hâlde, öyleyse:

"Dumrul eydür: Ya **pes** can veren can alan Allah teala mıdır? Beli oldur, dedi. Döndi Azrayile: Ya **pes** sen ne eylemeklü kadasın? Sen aradan çıkılgıl, men Allah tealayıla haberleşeyim, dedi." (Dede Korkut, 82b1, 2)

Dumrul, **öyleyse** canı veren canı alan yüce Allah mıdır, dedi. Azrail, evet, dedi. Azrail'e dönüp, **öyleyse** nasıl belasın sen, sen çık aradan, ben haberleşeyim yüce Allah ile.

"Mumlu baldur şeriat tortusuz yağdur tarikat / Dost için balı yaga **pes** niçün katmayalar." (Y. Emre Divanı, 57/5)

Şeriat, mumlu bal; tarikat, tortusuz yağ gibidir. **Öyleyse** dost için balı yağa niçün katmazlar?

"Eger sen kulısan **pes** kanı begün / Niçe bir nice senün dilegün." (Risaletü'n-Nushiye, 15r3)

Eğer sen kul isen **öyleyse** beyin hani; pek çoktur senin isteklerin.

"Ger geçem bir zerre denlü ilerü / Yanarım baştan aşağı ey ulu / Dedi Cebraile ol fahr-i cihan / **Pes** makamında dur imdi sen heman." (Mevlid-i Şerif, 222)

Zerre kadar ilerlersem, baştan aşağı yanarım ey ulu! O fahr-i cihan Cebrail'e, **öyleyse** sen hemen makamında dur şimdi, dedi.

“Ger dilersen sen anı üdeyesin / **Pes** gerek kim bir kiçi ev yapasın.” (Şeyyad Hamza-Yusuf ve Zeliha, 96/1436)

Onu ağırlamak istiyorsan **öyleyse** küçük bir ev yaptır, oraya davet et.

“Sen dilersen kim ola gönlün safa / **Pes** küduret ehline olma yakın / Çün münafıklar mükedder-dil durur / **Pes** münafıkla olma hem-nişin.” (Fütuhu’ş-Şam Tercümesi, 131b2,3)

Sen gönlünün kedersiz, neşeli olmasını istiyorsun, **öyleyse** kederli olanlara yakın olma. Çünkü münafıklar kederli gönle sahiptirler. **Öyleyse** münafıkla samimi olma.

“Emin eyitdi, ya **pes** biz bunlarıyla nice idelüm ki asanlıgıla biz bu şehri feth idevüz, didi.” (Fütuhu’ş-Şam Tercümesi, 194b10)

Emin, ya **öyleyse** biz bunlarla nasıl yapalım ki kolaylıkla bu şehri fethedelim.

2. Sonra, daha sonra:

“Kazılık Koca kalaya yetdüginleyin cenge başladı. **Pes** ol Tekür kaladan taşra çıktı.” (Dede Korkut, 103b3)

Kazılık Koca kaleye varınca savaşa başladı. **Sonra** o Tekür kaleden dışarı çıktı.

“Enbiya ervahı karşı geldiler / Mustafaya cümle ikram kıldılar / Erdi ol dem Hakk’dan ervaha nida / Kim kılalar Mustafa’ya iktida. / **Pes** geçip mihraba ol hayrül-enam / Enbiya ervahına oldu imam.” (Mevlid-i Şerif, 198)

Peygamberlerin ruhları karşıladılar, Mustafa’ya hepsi ikram kıldılar. O zaman Allah’tan Mustafa’ya uysunlar, diye ruhlara nida geldi. O yaratılmışların en hayırlısı, **sonra** mihraba geçip peygamberlerin ruhlarına imam oldu.

“Didi şaha hükm kıl bu leşkere / Ortaya alup kamusun hep kıra. / **Pes** Melik Anter buyurdu kim çeri / Hazır olup beklediler yolları.” (Varka vü Gülşah, 487)

Dedi ey şah! Bu askere emret. Ortaya alıp hepsini yok etsin. **Sonra** Melik Anter emretti ki askerler hazırlanıp yolları beklediler.

“Ol kadar bu ameli mükerrer iderler kim tamam pad-zehre benzer olur. **Pes** kurudurlar, cila virürler.” (Tuhfe-i Muradi, 66b10)

Bu işi o kadar tekrar ederler ki tam olarak panzehre benzemiş olur. **Sonra** kurutup parlatırlar.

“Ki sultanlıkda bu dört iş güzündür / Sehavet **pes** şecaat adl ü dindür. (Hüsrev ü Şirin, 727)

Ki sultanlıkta bu dört iş seçkindir, Cömertlik **sonra** yiğitlik, adalet ile dindir.

“Deneyelüm iş ne durur bilelüm **Pes** ana layık çaresin kılalum.” (Süheyl ü Nevbahar, 2513)

Deneyerek işin ne olduğunu anlayalım; **sonra** ona göre gereğini yapalım.

“Gördüm anda bir deniz var tolu / Ol denizlerden ki gördüm bu ulu / **Pes** didüm Cebrail’e kim bu deniz / Ne denizdür adını bunı dinüz.” (Miracname, 157)

Orada bir deniz gördüm ki çok büyük; **sonra** Cebrail’e dedim ki bu denizin adı nedir, deyiniz.

3. Bunun üzerine:

“Yılda bir kerre Bayındır Han divanına varurdu. Yine Bayındır Han’dan adem geldi, tez gelesin deyü. **Pes** Begil geldi peş-keş çekdi, Bayındır Han’un elin öpdü.” (Dede Korkut, 120b2)

Senede bir Bayındır Han’ın huzuruna çıkardı. Bayındır Han’dan yine biri geldi; çabuk gel, diye. **Bunun üzerine** Begil geldi, hediye verdi, Bayındır Han’ın elini öptü.

“Getürür vezir varur **pes** saraya / Kondurur bunları bir hoş araya.” (Şeyyad Hamza-Yusuf ve Zeliha, 65/964)

Vezir **bunun üzerine** vardı saraya, bunları güzel bir yerde misafir etti.

“Nice idelüm, maslahat nedür, söylen, didiler. **Pes** Müslümalarun bir nicesi eyitdiler, yine dönelim, beriyyeye girelüm.” (Fütühu’ş-Şam, 25b11)

Nasıl yapalım, yapılması doğru olan nedir, söyleyin, dediler. **Bunun üzerine** birçoğu yine dönelim, çöle girelim, dediler.

“Rus çerisin sıdılar. **Pes** ol singun çeri kaçıp Basra şehrine girdiler.” (Fütühu’ş-Şam, 46b5)

Rus askerini yendiler, **Bunun üzerine** yenilen asker kaçıp Basra iline girdiler.

“İmdi ussun dirşür, gözün aç, gör neye uğradun. **Pes** eşek tizcek döndi, eyitdi...” (Marzubanname Tercümesi, 6a5)

Al aklımı başına şimdi, aç gözünü, bak neye uğradın. **Bunun üzerine** eşek çabucak dönüp söyledi...

4. Gerçekten, hakikaten:

“Âşık ol ışk odına pervane gibi yana gör / Oda yanan kimseler **pes** canıdur aşıklarun.” (Y. Emre Divanı, 150/2)

Gerçekten gerekir ki o, onda sağlam olmalı ki görenler işte doğru yol desinler.

“**Pes** onun bitisine izzet gerek / Hem ulu kişilere hürmet gerek.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 4143)

Gerçekten onun mektubuna saygı gerek, aynı zamanda büyük kişilere de saygı gerek.

“Kamu nesnede **pes** anundur dilek / Zi-tahte’s-sera ta-be-vec-i felek.” (Süheyl ü Nevbahar, 73)

Gerçekten her şey onun dilemesiyle gerçekleşir; yer altından, ta göğün en yüksek kısmına kadar.

“**Pes** Muhammed’dir bu varlığa sebep / Sıdk ile anın rızasın kıl taleb.” (Mevlid-i Şerif, 17)

Bu varlığın sebebi **gerçekten** Muhammed’dir. Doğrulukla onun rızasını talep et.

5. Zaten (Meydana gelmesinin olağan akışa uygun olduğu, bir şeyin yapılmasından veya olmasından başka bir yol bulunmadığı ifade edilir):

“Anun nurı karanuyı sürer gönül hücrelerinden / **Pes** karanulık nurıla bir hücreye nite sığar” (Y. Emre Divanı, 77/3)

Onun ışığı, karanlığı gönül hücrelerinden giderir, **zaten** karanlık ışıkla bir hücrede nasıl beraber olur?

“Yakub eydür şöyle kim sabr idem / Sabr itmedin ya dahı **pes** nidem.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 496)

Yakup der, şöyle ki sabredeyim, **zaten** sabretmesem de bundan başka ne yapabilirim?

“Bunu işide her biri vara gide / Gitmedin bunlar dahı ya **pes** nide.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 1054)

Bunu işitince hepsi kalkıp gidecekler, gitmeyip de bunlar bundan başka **zaten** ne yapacaklar?

“Didi Yusuf giçe ünin işidem / Çün elüm irmez ana ya **pes** nidem.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 2861)

Dedi Yusuf geçsin de sesini işiteyim, çünkü ona ulaşamam, **zaten** bundan başka ne yapabilirim?

6. Bundan dolayı, bu nedenle, için:

“İşka Mecnûn olanlar assı ziyandan farig / Korkmaz ıssı sovuksan **pes** ne biliser odı.” (Y. Emre Divanı, 371/6)

Aşka Mecnun olanlar, fayda ile zarardan vazgeçmişlerdir; ateşi bilmedikleri **için** sıcaktan soğuktan korkmazlar.

“Bir ayruhsı hem adı olsun didüm / **Pes** adını Kenzü'l-Bedayic kodum.” (Süheyl ü Nevbahar, 5621)

Adının farklı olması **için**; Kenzü'l Bedayi olarak adını belirledim.

“Ola kim harami çıka, malumuza, tavarumuza kasd ide. Biz anı def itmege bize silah gerekdür, didi. **Pes** Halid birle emin dahı eyle maslahat gördiler kim her gişi bir pare silah götürü.” (Fütühu’ş-Şam, 105a1)

Olabilir ki harami çıkıp malımıza, hayvanımıza el uzata. Onu defetmemiz için bize silah gereklidir. **Bu nedenle** Halit ile Emin de öyle uygun gördüler ki her biri bir tane silah götürsün.

7. İşte:

“Eger kız sevdası başında olmayub tabiatı ana mayıl degülse Davud avazı ana eser eylemeye. **Pes** bu hikayeti anunçun didüm kim...” (Marzubanname Tercümesi, 39a5)

Eğer kız sevdası başında olmayıp tabiatı ona meyilli değilse Davud’un sesi bile ona etki etmez. **İşte** bu öyküyü onun için dedim ki...

“Ve hem dahı Resul hazreti eminü'l-ümme bu ümmetin emindir, dedi. **Pes** ol sebebden anı baş kılduk.” (Fütuhu’ş-Şam Tercümesi, 20b14)

Ve aynı zamanda Hazreti Resul bu ümmetin emindir, dedi. **İşte** o nedenle onu başkan yaptık.

“**Pes** Müslüman ol durur elif gibi / Doğru ola olmaya egri çü cim.” (Fütuhu’ş-Şam Tercümesi, 191b17)

İşte Müslüman odur ki elif gibi doğru ola, cim gibi eğri olmaya.

8. de bağlacının görev ve anlamını üstlenir:

“**Pes** kişi şad olıcak ağlarımış / Kaygu dahı gelicek ağlarımış.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 4627)

Kişi mutlu olduğunda **da** ağlarmış, kaygı geldiğinde de ağlarmış.

“Haberi gelür anun uşda bana / **Pes** ümid var kim kavışam ben ana.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 4394)

İşte onun haberi gelir bana; ki ona kavuşmaya **da** ümitliyim.

“Çün kim bu duayı okıyup yüzümü Allah hazretine dutdum, ehl-i İslam için nusret diledüm, **pes** Allahu teala gendü Resulinun duasına izzet itdi.” (Fütühu’ş-Şam, 30b13)

Ne zaman ki bu duayı okuyup yüzümü yüce Allah’a tuttum, Müslümanlar için zafer diledim, yüce Allah **da** kendi resulünün duasını kabul etti.

9. Şimdi:

“Bu nefsile dünya fani **pes** dünyaya gelen kanı / Aldadun iy dünya beni işleründen bizar oldum.” (Y. Emre Divanı, 222/10)

Nefis ile geçici dünyaya gelen **şimdi** hani? Beni aldattın ey dünya, senin işlerinden usandım.

“Hekime eydür turuban gidesin / Çünkü rencüm bilmedün **pes** nidesin.” (Süle Fakih-Yusuf ve Zeliha, 1468)

Hekime, kalkıp gidersin; sıkıntımı da bilmedin, **şimdi** ne yapacaksın? der.

10. Sonunda, nihayet:

“Azazil davi kıldı davisi yalan oldı / Yalan davi kılanlarun **pes** cezası azab durur.” (Y. Emre Divanı, 47/5)

Azazil, iddia etti; iddiası yalan çıktı, yalan şeyi iddia edenlerin cezası **sonunda** azaptır.

“Eger saadet yarı kılub aklın başına dirşürüb fikr eyleser kim bizden öndin gelenlerün hali ne oldı ve neye degdi, **pes** giri varacak yiri sinle olacaktur.” (Marzubanname Tercümesi, 10a3)

Eğer talihi yardım eder, aklını başına alıp düşünürse ki bizden önce gelenlerin hâli ne oldu ve neye ulaştı, **sonunda** döneceği yeri mezar olacaktır.

11. 0 sırada, o anda, o zaman:

“Emirü'l-Müminin, Ali birle Resul hazreti mescidinde otururlardı, gelecti iderlerdi. **Pes** Abdullah geldi, mescide girdi.” (Fütühu'ş-Şam, 119a17)

Emirü'l-Müminin, Ali ile birlikte Hazreti Resul'ün mescidinde oturuyorlardı, konuşuyorlardı. **O sırada** Abdullah gelip mescide girdi.

“Halid, imamesi birle yüzün sarmıştı. **Pes** saruğın giderdi, eyitdi, bizüm selamumuz bu degüldür.” (Fütühu'ş-Şam, 161a3)

Halit, sarığı ile yüzünü kapatmıştı, **o sırada** sarığını kaldırdı, bizim selamımız bu değildir, dedi.

12. Öyle olduğu takdirde:

“Ol oldur ki akılı imam idine ve akıldan taşra iş işlemeye. **Pes** ol kişinin kendüye hükmi geçer.” (Marzubanname Tercümesi, 17b3)

O odur ki akılı önder edine ve akla uymayan şey yapmaya. **Öyle olduğu takdirde** o kişinin kendisine hükmü geçer.

“Yarın bir gün ki bu dindar alemin götüre yürüye, cihan bir kezden ana uya. **Pes** ayruk bize ne dirlik kala?” (Marzubanname Tercümesi, 19a8)

Yarın öbür gün bu dindar kişi bayrağını kaldırıp yürüyecek, dünya bir defadan ona uyacak, **öyle olduğu takdirde** biz nasıl yaşarız?

13. Art, arka, geri:

“Kişiden kalur hemin eylügen **pes** / Ölicek beden çün kesilür nefes” (Süheyl ü Nevbahar 5577)

Nefes kesilip insan ölünce ondan **geriye** sadece iyiliği kalır.

“Şeş cihetden sen münezzehsin veli senden tolu / Arş u ferş ü fevk ü taht u sağ u sol u piş ü **pes**.” (Şeyhi Divanı, Kasideler II-8)

Altı yönden sen münezzehsin fakat senden dolu göğün en yüksek katı, yeryüzü, yukarı, aşağı, sağ, sol, ön ve **arka**.

14. Artık, öyle iken, öyle olunca:

“Can u gönül fehm ü akıl ışk mevcine gark olıcak / **Pes** niçe ansun ol kişi yazug u müzd assıziyan.” (Y. Emre Divanı, 259/3)

Canla gönül, anlayışla akıl, aşk sarhoşluğuna uğrayınca; **artık** o şahıs günahı, sevabı, faydayı, zararı düşünemez.

15. Eğer, şayet:

“İlm okımak bilmeklik kendözini bilmekdür / **Pes** kendözün bilmezsen bir hayvandan betersin.” (Y. Emre Divanı, 248/5)

İlim okuyup bilgi sahibi olmak kendisini bilmektir, **eğer** kendini bilmezsen bir hayvandan betersin.

16. Öyle (Tasdik etmeyi pekiştirme amacıyla kullanılır):

“Oğul, meger sen istediğün kız Pay Bican Beg kızı Banı Çiçek ola, dedi. Beyrek eydür: Beli, **pes**, evet, ağ sakallu aziz baba, menüm dahı istediğüm oldur, dedi.” (Dede Korkut, 42b7)

Oğul, herhalde istediğün kız Bican Beg'in kızı Banu Çiçek'tir, deyince Beyrek, evet **öyle**, beyaz sakallı yüce baba, istediğim odur, dedi.

17. Tarama Sözlüğünde olup taranılan metinlerden tespit edilemeyen anlamlar:

Metinlerden tanıklarıyla tespit ettiğimiz bu anlamların dışında Tarama Sözlüğü'nde iki tanıkla desteklenen “hasılı, hasılıkelam, velhasıl” üçüncü; tek tanıkla desteklenen “ne zaman ki, vakta ki” ise dördüncü anlam olarak yer almaktadır (1996: 3192). Bu anlamlar, taranılan metinlerden tespit edilememiştir.

Sonuç

Farsça kökenli olan “pes” sözcüğü, Eski Anadolu Türkçesi döneminde çok anlamlı olarak kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün, Tarama Sözlüğü'nde ve döneme ait yazma eser çalışmalarının sözlük veya dizin kısımlarında geçen anlamlarının dışında farklı anlamları da vardır. Tarama Sözlüğü'nde geçen “hasılı, hasılıkelam, velhasıl (iki tanık); ne zaman ki, vakta ki (tek tanık)” anlamları tespit edilememiştir. “Pes” sözcüğünün taranılan metinlerden tespit edilen anlamları şunlardır:

1. O hâlde, öyleyse
2. Sonra, daha sonra
3. Bunun üzerine
4. Gerçekten, hakikaten
5. Zaten. Meydana gelmesinin olağan akışa uygun olduğu, bir şeyin yapılmasından veya olmasından başka bir yol bulunmadığı ifade edilir.
6. Bundan dolayı, bu nedenle, için
7. İşte
8. de bağlacının görev ve anlamını üstlenir.
9. Şimdi
10. Sonunda, nihayet
11. 0 sırada, o anda, o zaman
12. Öyle olduğu takdirde
13. Art, arka, geri
14. Artık, öyle iken, öyle olunca
15. Eğer, şayet
16. Öyle. Tasdik etmeyi pekiştirme amacıyla kullanılır.

Kaynakça

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aksan, D. (1998). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Altun, N. (1996). *Erzurumlu Daririn Fütühu's-Şam Tercümesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Argunşah, M. (1999). *Tuhfe-i Muradi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Babacan, V. (2013). *Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyesi ve Divanı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Biltekin, H. (2003). *Şeyhi Divanı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Bursalı Rıza Efendi (2015). *Tam Musahhah Mevlid-i Şerif*, İstanbul: Âlem Yayıncılık.
- Cığa, Ö. (2013). *Süheyl ü Nev-Bahar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Diyarbakır.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- Feşel Güzelışık, G. (1996). *Şeyyad Hamza-Miracname*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Güncel Türkçe Sözlük* sözlük.gov.tr (Erişim tarihi: 19 Temmuz 2024).
- Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- Kıran, Z.; Kıran Eziler, A. (2010). *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Köktekin, K. (1994). *Süle Fakih'in Yusuf ve Zelihası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Köktekin, K. (2007). *Varka vü Gülşah*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özavşar, R. (2009). *Marzubanname Tercümesi, Metin-Çeviri-Art Zamanlı Anlam Değişimleri-Dizin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Diyarbakır.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Saral, R. (2021). *Runik Harfli Türkçe Metinlerde Çok Anlamlılık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Tarama Sözlüğü* (1996). Cilt: V. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2017). *Şeyyad Hamza Yusuf ve Zeliha*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2024).
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Tatçı, M. (2023). *Yunus Emre Hayatı ve Divanı*, İstanbul: H yayınları.
- Tülübaş, T. (2017). *Hüsrev ü Şirin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Muğla.
- Umay, G.; Horata, O. (2019). *Risaletü'n-Nushiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.